Огузхан адындакы «Түркменфильм» бирлешиги

Амыдеряның үстүнден демир ёл хем улаг көпрүлерини гурамагымыз Көйтендагың дүрли-дүрли байлыкларыны алмага ёл ачды. Көйтендаг юрдумызың гөзел дагы болуп, ондакы тебигы байлыклар этрабың, велаятың дәл, тутуш юрдумызың ыкдысады кувватыны галкындырар, мунда гурян заводлар топлумымыз болса мүңлерче адамы иш билен үпҗүн эдер!

Түркменистаның Президенти
Гурбангулы Бердимухаммедов

Н.Режебов

Генҗе барян ёл

чепер фильмиң эдеби эсасы

Ашгабат - 2010 й.

Нобатгулы Режебов

Генҗе барян ёл

(киноссенарий)

Хол ашакда Көйтендагың үмүр-думанлы геришлери, ховалалы учут гаялары, дерелери өзүне бендиван эдйәр. Җүлге-җүлге, җылга-җылга, зав-зав даглар! Дагларың дерелерине чөкен яшыл булут ялы арчалар, керкавлар, чынарлар хеллевлешйәр. Овадан токайлы җүлгелериң ичи билен айланып, өврүлип күмүш чешме акып ятыр. Җүлгелердәки гарры чынарлар яшыл түвелей болуп гөрүнйәр.

Гаралып ятан даг геришлеринден гечен еринде юрдуң иң бир улы гурлушык мейданы башлаяр. Аңырсы-бәрси ёк мейданда тутумлы гурлушык гидйәр. Машынлар, тракторлар, экскаваторлар, шинди юртда гөрүлмедик дүрли техникалар ибиртде-зибирт. Бу ерде гелҗекде калий дөкүнини өндүрҗек заводлар топлумы гуруляр.

«АРКАДАГЫМ БАР»
айдымы яңланып, титрлер язылып башлаяр.

Көйтеним, алныңдан ак Гүн догупдыр,
Аҗап эйямың бар,
Аҗап чагың бар!
Ыкбалың гөтерлип, багтың чүвүпдир,
Сениң багтың ачан Аркадагың бар,
Сөениң, сынаның, сарпаланың бар!

Дагың-дашың-алтын, күмүш, гөвхердир,
Чешме-чайың җана абыкөвсердир.
Хер дагың, хер дерәң бирхил өвсейдир.
Дагларың дей ак алтындан дагың бар,
Сени аршу-күрсден ялкаяның бар!

Дөмүп баряр заводларың топлумы,
Десгаларың хайран эдйәр аклымы.
Сердарың бакдыгы – БАГТЫҢ бакдыгы!
Юрдума ховандар,

Халка ярым бар,
Пэхим-парасатлы Аркадагым бар!

Дагларың шасы сен, аршың паясы,
Саңа дүшмүш Хумаюның саясы.
Багтыярдыр күлли түркмен раяты,
Учмахдан зыяда жүлге-завың бар,
Юрдумың буйсанжы Аркадагым бар!

Овадан даг жүлгеси билен үсти ачык иномарка зырмылып баряр. Ызкы салонда отуран гөрмегей гызлар овадан даг геришлерини, дерелери сынлап, гөзеллиге бендиван боляр. Гызларың бири журналист, газетден – Кейик Аннаева, икинжиси художник Мелике Гарлыкова. Мелике:

-- Эй-хо, би дагларың хер герши бир реңкде-ле!

-- Себәби бу даглар йөне-мөне даг дәл, хер бири дүрли-дүрли магданларың кәни, хер бири байлыгың горханасы! Гөроглы бег:

Даглар миреввет кәнидир,
Эренлериң меканыдыр.

диймейәрми – Кейик сөзүне дыңгы берди. Сүрүжи йигит:

-- Гызлар, мен сизи Көйтениң учмах жүлгелерине, бехишт ерлерине айлайын! Бу даглар бизиң даглар! Бу дерелер бизиң дерелер! Бу дагларда алтын, күмүш, мис ялы магданлардан башлап, Менделеевиң таблицасына гирдирен, гирдирмедик әхли байлыклары бар! Бу даглар бизиң даглар! – дийип, буйсанжаң гепледи.

Кейиге сүрүжиниң жүмлеси ярады. Ол:

-- Бу даглар бизиң даглар! Көйтеним даглар шахыдыр, гөренлең гөвүн көхүдир, күлли түркмениң рухудыр, сизе гурбан жаным даглар! – дийип, шыгыр айтды.

-- Гөзеллер, мен сизи даглара айлаяйын. Сиз Хыдыра душдуңыз! Мениң адым Хыдыр!

-- Саг болуң, мен шу ерли…

-- Онда овадан жораңызы айлайын…

-- Жорамы өзүм айларын!

-- Пайтагтдан гелйән гызлар Айдан гелен ялы хамана! Хыдырхан, сен говусы арабаң билен бол!... – дийип, Хыдыр кине эден боляр.

* * *

Томсуң башы! Амыдеря гызыл дәли болуп долуп-дашып акып ятыр. Җейхун дәли деря гызыл ләбик болуп, агдарылып, дүңдерилип, товланып, бүкдүрилип калбыңы хейҗана саляр.

Кенарың голайында тутларың ашагында гүнортан чайына чыкан кәрендечилер деря середйәрлер. Бириниң элинде дүрбем бар!

Тайлак, Бегхан, Салых, Деря мурт дагы эйменч деряны гулачлап йүзүп барярлар. Тайлак өңде, Деря мурт икинҗи, Салых үчүнҗи, Бегхан болса ханха таяк атым ызда.

Дүрбүли:

-- Тайлак эййәм о кенара етип баряр…

Яшулы адам:

-- Акмаклар, Тайлак билен җедел эдйәрлер-ә! Тайлагы ода яксаң, күлүнден атылып Мелгун чыкяр!

Говачалыгың гырасындакы ёлдан башлыгың машыны гелйәр. Тайлак бу махал аңыр кенара чыкыпдыр, сувуны саркдырып ёлдашларына сын эдйәр. Деря мурт билен Салых кенара баранында:

-- Берекелла! Мен гитдим, сиз болса көпрүден айланып барыбериң – дийип, олары гижжеләп сува уруп ызына гайдяр.

Ханха алысда Атамырат-Керкичи демир ёл көпрүси гөрүнйәр. Онуң үстүнден ала түссесини зогдурып отлы гечип баряр. Амыдеряның ичи билен гара түссесини буругсадып, барҗалар, гәмилер ики яна йүк дашаяр.

Кәрендечилериң чайлап отуран ерине башлыгың машыны гелипдир. Ызына йүзүп гелен Тайлак, Деря, Салых, Бегхан дагы гейим-гежимини гейип дурлар. Башлык ики-яна йөрәп кәйинйәр.

-- Сизе гарк болуп Аралдан чыкҗак акмак диерлер! Сачыңыздан ак гирсе-де аң гирмәндир! Бейле төвекгеллигиң нәмә гереги бар?!

Тайлак есер йылгыряр:

-- Әл-айт башлык, гарк болубермелими?... Җейхуның кенарында яшап, ондан йүзүп гечип билмедикден эркек бормай!

Деря мурт:

-- Башлык, Җейхуның гызыл дәли җошян чаглары ата-бабаларымыз хем йүзүп гечер экен.

Башлык:

-- Тайлак икиңизе нәме этсеңиз-де боляр, сиз бир өз ажалына өлмежек пеләкетлер!

Тайлак ене есер йылгыряр:

-- Башлык, дәли Җейхун деря түркмениң рухы! Мен аялларының янында йүзлерини саллашып йөрен ёлдашларымың гурсагына Амыдеряның гөчгүнли рухуны салҗак болдум!

Кәрендечилер гүлүшйәр.

* * *

Дагларың этегинден башлап гиден гөзетиме ченли мейдан дүрли техникаларың сесинден гүңләп дур. Гурлушыгың герими, депгини, ритми, аклыңы хайран эдйәр. Башы каскалы ишлешип йөрен адамларың, мәхнет техникаларың арасы билен Кейик билен Мелике төвереги сынлап баряр.

Шахтаның ичинден чыкян әпет транспортер ашакда дуран МАЗ-ың новасына ковшундакы гумы гуюп, ене айланып шахта гидйәр. Транспортер айланяр, машын ызына машын гумдан доляр.

Овадан кашаң вагон җай. Заводлар топлумының метбугат боюнча векили гызлар билен танышяр. Кейик:

-- Перман Аллалыевич, мен Кейик Аннаева, языҗы, «Несил» газетинден. Җорам Мелике Гарлыкова, художник, яңыҗа чеперчилик академиясыны гутарды. Икимизиңем аңрымыз Көйтендаглы. Мен зәхмет ругсадымда шу ерде болуп, сизиң гуруп йөрен заводыңыз барада роман язмакчы.

-- Биринҗи гезек шейле яш языҗыны гөрйән – дийип, векил гызы сынлады.

-- Мелике болса сурат чекмекчи. Биз сизе алада болмарыс, Магданлыда доган-гарындашымыз кән.

-- Гаты говы-да гызлар. Ийип ичип отурың – дийип, векил гызлара гүррүң берип башлаяр. Столуң башында отуран гызларың өңүнде дүрли сувлар, шербетлер. Огулкейик векилиң айдян затларыны язып етишйәр. Мелике болса депдере меңзеш ватман кагыздан блокнотына сурат чекип гүйменйәр. Векил гүррүң берйәр. Мелике векили сынлап:

-- Перман Аллалыевич, сизиң бу заводыңыз хер йыл миллион тонна калий дөкүнини, Түркменабадың суперфосват заводы хер йыл ярым миллион тонна азоды, Марының азот заводы хер йыл ярым миллион тонна азоды, Теҗениң заводы хер йыл бир миллион

тонна карбамид өндүрсе, мунча дөкүп Түркменистана чакдан аша көп дәлми? – диййип йылгыряр.

Векил йылгырыша йылгырыш билен җогап берйәр.

-- Нәме диййип диңе Түркменистана? Түркменистаның өндүрйән әхли өнүмлери дүнйәниң әхли ыклымларындакы юртларда арзылы, гечгел харытлар. Икинҗиден гележек оба хоҗалыгыныңкы, малдарчылыгыңкы. Түркменистаның экин ерлери, өрүлери болса чәксиз. Хәзир ики миллион гектар ер экилйән болса, якын гележекде он-онбәш миллион гектар ер экилер, хәзир юрдумызда йигрими-отуз миллион мал бакылян болса якын гележекде, йүз, ики йүз миллион мал бакылар! Гөрйәңизми, өңденгөрүҗи Президентимиз шу гүн рөвшен гележегимизиң гамыны иййәр!

Векил гүррүң берйәр, Кейик язяр…

Дашарда техникалар гүвләп ишлейәр.

Ёкарда делтапланлар учуп йөрлер.

-- Йөрүң, инди мен сизе заводымызың гурлушыгыны гөркезейин…

Мелике альбомындан бир кагызы гопарып:

-- Менден сизе ядыгәрлик – диййип, овадан йылгыряр.

Векил өз суратыны сынлап хайранлар галяр. Сурат экранда гөркезилйәр, дийсең кәмил сурат. Векил:

-- Аперин, сизиң зехиниңизе! – диййип, башыны яйкаяр. Мелике:

-- Перман Аллалыевич, мен иш сапарымың довамында сизиң заводыңызда зәхмет чекйән зәхмет гахрыманларының бирнәчесиниң суратыны чекмекчи. Кәбирини яглы реңк билен.

-- Җигимҗан, бизде нәме кән, зәхмет гахрыманы кән!

* * *

Гурплы Шатут обасының сыргын көчеси. Мирап Гапур, Салых Сапалы, Бегхан, Тайлак, Деря мурт дагы сетеран гоңшы отыр.

Мирап Гапурың чагасы көп, иң улы оглы Сырач Гапур айдымчы. Мирабың чагаларының әхлиси саз чаляр, көпүси айдым айдяр. Өйде эҗесиниң-какасының ёкдугындан пейдаланан көрпе чагалар хокга гурярлар. Дашарда җайың диварына дегрилип гойлан көне креслоның үстүне чиширилен узын-узын шарлары

янашдырып гоян чагаҗык оларың үстүнден өртүнҗесини япяр. Көрпеҗе Гапурлар өйдәки мис, галайы легенлери, керсенлери, бедрелери, гап-гачлары дүңдерип гоюп, үстүне арпа сепип, ятакдакы йигрими-отуз товугы ийме ковярлар. Ийме өврендекли товуклар дүңдерилги легенлериң үстүндәки иймлери чоканда гап-гачлардан дүрли-дүрли оваз чыкяр. Анха, көрпе гапурлар саз гуралларыны алып, товукларың ийм чокандакы сесине, ритмине гошуп саз чалярлар. Гапурлар өз тапан хокгасына гүлүшйәрлер.

Олар билен янашык ховлуда далбарың астындакы тапчаның үстүнде юкаҗык өртүнҗе япынып ятан Махым гапурларың уклатмаҗагыны билип, дик отуряр. Ол гапдалдакы букҗадан дүрли-дүрли дерманлардан чыкарып, әхлисини бир янавуч эдип, термосың чайы билен ичип гойберйәр. Гапурлара нәгиле назар айлап, ики гулагының йөрите дыкысыны дыкып, яңадан ятяр. Гапурлар саз чаляр. Махым Салых Сапалының аялы.

Тайлак тилки гоңшусы Бегханың «Беларусь» кысымлы тракторыны бежеришйәр. Тайлак дегишген, бәлчик, оюнчы, хокгачы адам. Ол Махымың укусына зепер бермек үчин болса-болмаса кәте чекиҗи билен сандалы уряр.

Кашаң җайдан безенип-бесленип Шасолтан чыкяр. Бегхан:

-- Хов кейваны, безенип-бесленип нирәк униградың?

-- Гуллы байың Хытайда окап йөрен оглы гелипдир, мен бир гөзайдыңлап гелейин.

-- Бизе нахар шоры ким берсин?

Шасолтан күртдүрди, ики голуны быкынына урды, ол тутлушыга тайярды. Тайлак ювашҗа:

-- Бегхан, маңа аркайынланыба хелейиңе гыгырма. Хәзир мен гидерин, ховлыда хелейиң билен ене еке галҗак сенсиң – дийип гижжеледи, дашынданам – Шасолтан, аркайын гидибер!

Шасолтан:

-- Мен тозаным ятманка гелерин. Сиз гараягыңызы ювянчаңыз мен палавам эдип етишерин – дийип, Шасолтан гитди. Тайлак ичякгынч:

-- Бегим, биринҗи гезек дәл ахыры. Сизиңкиде ишләрис, бизиңкиде иерис, соң ене сизиңкә гелип ишләрис – дийип, йылгырды.

Мирап Гапурың ховлусы ала шовхун. Мирап билен аялы ищден ядап гелип, ховла гирйәр, товуклар ийм чокяр, көрпе гапурлар саз чаляр. Мирабың аялы Гүлсүн:

-- Мен саңа бәш чага боля дийдим. «Гахрыман болянчаң гидибер» диен болуп. Гөр-ха, чагамы буларың! Булар бир әҗит-мәҗитлер ахыры – дийип ол ерде ятан чыбыгы алып чагаларына гыгырды. – Товуклары чүңкүнден айырҗак боляңызмы, беззатлар!

Дергазап эҗесини гөрен көрпе гапурлар гураллы-гуралыны алып Махымларың ховлусына тарап бердилер пайырдыны. Пилини диварың янында ятырып гоян Мирап көне креслосының үстүне чөкди. Өртүнҗәниң астындакы узын шарлар еке-екеден ярылып башлады, мүҗеси кичи Мирап лоңкулдап дүрли-дүрли овазлар чыкарып уграды. Ол гарагол чагаларына белет болансоң лах-лах гүлүп:

-- Пахай көпей огуллары! Бар ядавлыгым эл билен сырылып айырлан ялы болайды!...

* * *

Гурлушык мейданларына айланып, әхли тутумлары гөркезен, гүррүң берен векил олары ерасты шахтаның янына алып баряр. Векил:

-- Ынха, ериң астындакы магданлар шу шахта аркалы ериң үстүне чыкарылар. Шулар ялы шахтаныңам бирнәчеси бар.

Гызлар әпет дөрт бурч газылып, кенарлары бетонланан шахталары сынлаяр. Шахтада ики лифт ишлейәр. Биринде ишгәрлер ашак ёкарык гатнаса, бейлекисинден әпет-әпет гум алыҗы ковушлы кувватлы транспорт ер шаханың гумуны ериң үстүне чыкарыляр. Ёкарданам семент, ювлан чагыл ашак дашаляр.

Векил гызлара гүррүң берип дуршуна олара лифте мүнмеги теклип эдйәр. Гызлар, векил лифте мүнйәр.

Векил:

-- Гызлар, калий дөкүнининиң дүнйә базарында нырхының нәчедигини билйәңизми?

-- Билйәс - дийип, Кейик дилленди.

-- Билйән болсаңыз дүнйә базарында калий мыдама арзылы гымматыны бир сыдыргын саклаян, гечгел харыт. Гыммат харыт. Ынха, бизиң мүнен лифтимиз дүнйәниң бизиң багтымыз үчин букуп гоян генҗи-хазынасына баряр. -- Ол лифтиң дүвмесини басып -- Ынха, биз түркмен топрагының гурсагындакы генҗине баряс. Анха, ол шахтадан болса ене йыл ярымдан байлык-берекет дерясы акар, доллар дерясы акар! Анха, хорматлы Президентимиз

бу аҗайып заводлар топлумыны гурмак билен түркмен халкыны тәзе бир рысгал-дөвлет дерясына ээ этди.

Лифт ашаклыгына гидип отыр, лифтиң таблосында онуң гидйән чуңлугыны гөркезиҗи энҗам бар. Йүз, ики йүз, үч йүз, дөрт йүз метр чуңлуга аралашан лифтдәки Меликәниң маңлайы чыгҗарды.

Олар еди йүз метирлиге бардылар. Ол ерде иш гызгалаңлы гидйәрди: чукур газян агрегат ериң астына ёл салып баряр. Газылып, йылманан шахтаны болса бирнәче киши апаловкалап, ёкардан гелйән сементи гуйяр, лифт хем транспортер гиҗе-гүндиз ашак ёкарык гатнаяр.

Векил ишгәрлер билен еке-екеден танышдыряр. Ахыры ол:

-- Ынха, бизиң шахта газыҗы бригадамызың бригадири, зәхмет гахрыманы, буйсанҗымыз Җейхун Сапалыев. Ядаманы-ялтанманы билмейән, ише эзбер, үшүкли йигит. Ынха сизе роман язмага мынасып гахрыман. Җигим Мелике кимдир бириниң суратыны яглы реңк билен чексеңиз, хөкман Җейхуның суратыны чекиң! Җейхун, сенем таныш бол, Кейик Аннаева, журналист «Несил» газетинден. Мелике Гарлыкова – художник!

Җейхун эдеп билен саламлашяр. Гызлар Җейхуны, Җейхун гызлары сынлаяр.

Җейхун овадан йылгырып:

-- Ене йүз метрден тебигатың миллиард йыл бәри букуп йөрен хазыналар горханасына, магдан кәнине барярыс!

Кейик овадан йылгырып:

-- Тебигатың гудратына хайран галмалы. Ол әхли байлыгыны ериң еди гат астында букяр, адамыңам акыл-пайхасыны еди гат бейниниң чуңлугында букяр…

* * *

Гүн дик депә чыкыпды. Гүнорта чайына гелен Салых Сапалы иномаркасыны ховлыдакы әпет тут агаҗының көлегесинде гоюп, тапчаның янына гелйәр. Яшы кыркдан өтенем болса ак палчыкдан ясалан ялы ак мапрач овадан, мәхрем аялыны бендиван сынлаяр. Махым уклап ятыр.

-- Махым! Махым!

Гулагыны дыкып ятан Махымың пиңине-де дәл. Салых гаты, хас гаты гыгырып гөрди, йөне Махымдан сес ёк. Салых хас гаты

гыгырды, бирденем алҗырап «Махымҗан!» дийип, аялыны силкеледи. Укуда ятан Махым горкусына сычрап галды. Гарашылмадык вакадан горкан Салыхам гөзлерини хөвлендирип:

-- Җанымда җан галмады өленсиң өйдүп – дийди.

Овадан Махым нәз-керешме билен:

-- Аялым овадан, аялым нәзенин дийип гүндизиң гүни товсуп дурмак бормы бисырат! – дийди.

Салых бир затлар диййәр, гулагы дыкылгы Махым эшденок. Махым гүлйәр:

-- Вай, горкыңа лал болайдыңмы?

Салых гүрлейәр, Махым эшиденок. Махым кәсәни-кәсә уруп, элеврейәр:

-- Вай, мен кер болайыпдырын! Артып бир кемим керликди-дә!

Салых:

-- Лал болан болсаң болмаямы?

Махым гөзлерини петредип көп дуряр, бирденем җакҗак гүлүп башлаяр:

-- Вай, мен гапурлардан без болуп гулагымы дыкыпдым-а – дийип, гулагындан дыкылары айыряр…

* * *

Мелике әпет чынар агаҗының ашагында дашың үстүнде отуран җахылың суратыны чекип гутарып баряр. Аралыкдан болса чешме акып ятыр.

Җейхун базардан уллакан себеди долдурып, алма, эрик, армыт, шетдалы, апелсин, мандарин алып гелйәр. Мелике җахылың суратыны тамамлап, саг бол айдып дуран вагты Җейхун гелди. Ол Меликә салам берди.

-- Салам, гечиң отурың, мен сизиң гызылдан гымматлы вагтыңызы алмаҗак борун. Себедем яныңызда гояйың.

-- Шөхрат үчин, художник гыз үчин вагты гысганып болмаз – дийип Җейхун йылгырды. Гызың гөркезен ерине гечип отырды. Себеди янында гойды.

-- Маңа сизиң суратыңызы уллакан эдип, яглы реңкде чекмеги буйрдылар. Чакы сизиң абрайыңыз гаты улы болмалы.

-- Уллакан холст алаймасаңыз, мен би гөврәм билен суратыңыза-да, сунгатыңыза-да, тарыха-да сыгман!

Оларың икиси-де гүлүшди.

-- Мен илки сизиң эскизиңизи эдейин! Бакылыга йылгырып гирмекчими я алымларың сурата дүшүши ялы агыр пикирлере гарк болуп?…

-- Художник гыза нәхили кешбим яраса, баш үстүне!

Мелике художнигиң гөзи билен йигиди сынлады, Җейхун болса бәш-он минутда ислендик адамың суратыны чекйән бу овадан гыза хайран галып бакярды.

Мелике йигидиң эйлесине гечип, бейлесине гечип сынлады, соңам гөни алнына гечип йигдиң назарыны тутҗак болды. Суратдан баш чыкарянлар белетдир, сурат чекмекде иң кын зат: адамың гөзлерини, гөреҗини чекмек! Мелике йигидиң гөзлерине дикан гарады, йигит гызың гөзлерине! Шол пурсат гызың-да, йигдиң-де, эндам-җаны җүмшүлдәп гитди. Меликәниң ак яңаклары ал өвүсип, гызарып башлады. Мелике утанып, зордан назарыны айырды. Олар илкинҗи бакышда дөрейән ышка саташдылар. Гыз йигидиң гөзлерине серетмеҗек болды, догрусы серетмәге горкды. Җейхун гызың гөзлерине дикан бакды. Икиси хем бирек-бирегиң йылдырымлап дуран гөзлерине середип доңуп галды. Шол пурсат бир ерден шахлак серке себетдәки мивелериң ысына гелди. Шейтан серке даяв йигиде горка серетди, хейкел ялы доңуп галан йигитден чекинибрәк, себеде агыз урды. Йигидиңем, гызыңам пиңине дәл. Серке себедиң алма-армыдындан сымышлап башлады.

Перман Аллалыевич ёл билен гелйәр.

Җейхун билен Мелике бир-бириниң назарына гарк болуп отыр…

Серке себеди бошадыберипдир…

Перман Аллалыевич яшлары гөрйәр, вака сын эдип чалаҗа йылгыряр. Серке чекрейәр. Җейхун билен Мелике болса хамана гайры дүнйәде ялы, хич зады дуянок, гөренок.

Перман Аллалыевич ягдая дүшүнип, ызлайын басып гидйәр…

Шол махал ене бир серке тамшанып гелди. Эмма агзы тагам тапан серке авуны берҗекми? Ики серке алдыгына сүсүшип башлады…

Җейхун билен Мелике бирек-биреге середип отыр. Ышк атлы пынхан Гудрат олара гайры бир дүнйәде өз гудратыны гөркезйәр…

* * *

Мелике эртеси чынарың ашагында чешмәниң якасында дашың үстүнде отуран Җейхуның суратыны чекҗек болуп ичгин сынлаяр. Гөрсе Җейхун акар ябың гамышы ялы сазанаклап, саңңылдап отыр. Мелике:

-- Сандыраман отурың! – диййәр.

Җейхун дартылып, өзүне эрк эдип отуряр. Мелике йылгыряр:

-- Сиз нәме тарыха кирпи ялы дүйрүгип гирмекчими? Бир салым әйнегиңизи дакынайың. Җейхун гара әйнек дакыняр. Мелике сурата башлаҗак боляр, эмма Җейхун гара дер.

-- Вай, сиз нәме гара сув дерледиңиз?

Җейхун яглыгыны чыкарып, йүзүни ыкҗам сүпүрип ене әйнегини дакыняр. Мелике Җейхуны сынлаяр, ол гызың гөзлериниң өңүнде бирдемде гара сув дерлейәр.

-- Сиз ене гара дер-ле…

-- Әйнек гейсем шейле-дә Мелике! – дийип, ол йылгырып, әйнегини айыряр, дерини сүпүрип гыза дикан гараяр. Оларың ашык назарлары тапышяр. Инди Җейхунам, Мелике-де, акып ятан чешмеде, чешмәниң гамышлары-да, чынарың япраклары-да сазлашыклы титрәп башлаяр. Шол пурсат бир гөле гелйәр. Ол Җейхуның янындакы чемени ийип башлаяр. Арасында ол Җейхун билен Меликә середип «Мо-оо!» дийип довамлы молаяр. Эмма ашык яшлар оны эшитмейәр, дуймаяр. Аңырдан гелйән Кейик оларың сандырап отуршыны сынлап, доңуп галяр…

* * *

Салых кәренде ериндәки говачысының ичинде гыдырданып йөр. Тайлак, Бегхан, Деря мурт үчүси онуң янына баряр, хал-ахвал сорашяр. Камера олара голайлаяр. Тайлак:

-- Йигитлер, бай болуп мая топламалы замана гелди. Гор эдинмели, гор! Ёгсам эртеки гүн чагаларың диймесе-де, агтыкларың «ата, ил баянда сен баябам билмәнсиң, ханы бизе гойҗак мирасың!» диер.

Деря мурт:

-- Хак айдяң, түйс баяҗагың заманы. Гөр-ха, хорматлы Президентимиз әхли техниканы алып берип дурка, тохумы, дөкүни үстүңе гетирдип дурка, баяп билмесең налаҗедейин болдугың!

Салых:

-- Худайым ал гулум диен гүни баярыс, эншалла.

-- Худайың ал гулум диймеги үчинем өзүң ылгамалы! Сынла, сен говачаңы менден ики гүн гич экдиң, бәш гүн соң екеләп болдуң, еди гүн соң отап чыкдың, шербет сувуны үч гүн соң бердиң. Нетиҗеси нәме? Нетиҗеси говачаң он гүн гич ачылар, хер гектарың мениңкиден бир тонна аз хасыл берер.

-- Оны гүйзде гөрүберерис.

-- Гөрнүп дуран зады гөрмейәмиң сен.

-- Тайлак, Салыхың экини сеңкиден говы болмаса эрбет дәл! – дийип, Бегхан сынлаяр.

-- О нәхили Салыхың экини меңкиче болсун? Биз – ерден йөрәнимиз говачаның ичинден чыкмасак нәме? Салых болса екелемеде, отагда адам тутды… Диңе мал дәл, экинем эесиниң гөзүнден сув ичйәндир. – Тайлак бейлекилере гөркезмән, Деря гөз гыпып бир болдумлы дүйп говачаның гүлүни санамага дурды…

-- Бир дүйпде отуз бәш гүл бар, гектардан кырк сентнер! Салых хан, анха, хелейиңи ятырып баксаң, алҗак хасылың!

* * *

Мелике дашарда стулың үстүнде отуран элли яшлы ишчиниң суратыны чекйәр. Ишчи агаҗет, какчекге даяв пыяда. Мәхнет эллериниң аялары габарчак-габарчак.

Ишчи гүррүң берйәр:

-- Гызым көйтенлилер, төверекдәки этрапларың халкы гиже-гүндиз хорматлы Президентимизе алкыш айдяр. Гөр-ха, Көйтен гурлушык мейданына өврүлди. Би геден заводлар топлумы мүңлерче адамы ишли этди. Ишләне-де хөкүмет пул дөкйәр!

Голайдан Медениет өйүниң яшлар хорының айдян «Аркадагым бар» айдымының сеси гелйәр. Ишчи гүррүң берйәр:

-- Мен Көйтендаг хакында бир ктап язылан болса окап чыкдым. Бу керемли-кераматлы дагларда алтыдан башлап ёк магдан ёк! Көйтен дуршуна хазына, генч, байлык!

Бирден Мелике тисгинип гидйәр, себәби ишчиниң орнунда Җейхун гүрләп отыр. Мелике гөзлерини юмуп, башыны слкелейәр, соң овадан назарыны ишчә гөнүкдирип суратыны довам эдйәр. Айдым-саз яңланяр… Анха, ене ишчиниң орнунда Җейхун отыр. Мелике хак ашык боланына акыл етирйәр. Ол овадан гөзлерини юмуп-ачып яңадан ишчиниң суратыны чекйәр.

Ишчиниң мердана, җаныпкеш кешби кагыза гечип баряр, гечип баряр…

* * *

Тайлак тилкиң тапчанында Тайлак, Салых, Бегхан, Деря мурт гарбанып отыр.

-- Нахарам гара дериңи дөкүп, ишләп ийәйсең!

Дограмадан сымышлап отуран Бегхан:

-- Дөрдүнҗи гезек табагы гетирмесинлер, ёгсам мен аша дүшйән! Пәх-пәх Айнурың эли сүйҗов! – дийип шапбылдаяр. Тайлак:

-- Хайсы машгалада сүйҗиҗе яшалян болса, шол өйде яшайышам, ислендик тагамам датлыҗадыр! – дийййәр.

-- Ёк, үлпедим, кәбир адамың эли сүйҗи боляр.

-- Нәме дийип эли сүйҗи боляр? Себәби Айнур сөйгүсини, ыхласыны, мәхир-мухапбетини оҗагына-машгаласына сиңдирйәр. Өе байлык гетирип ятаның билен багтлы машгала болуп болмаяр. Машгалаңы, аялыңы, чагаларыңы мыдама тербиеләп, Худайың хер берен гүнүни дегшип-гүлүшип яшаманы өвретмели! Яшайшы аҗайып сунгат дережесине гөтермели! А биз нәдйәс?

-- Хә, биз нәдйәс? – дийип, Бегхан Тайлага тиңкесини дикйәр. Тайлак йылгырып:

-- А сиз узын гүн ишләп агшамам телевизорың башына чөкүп, чай-нахары ийип-иймән харлап галяңыз.

Деря мурт:

-- Өйде эркек эркек еринде, аял аял еринде, чага чага еринде болмалы! – дийип муртуны сыпалаяр. Тайлак чынлакай гөрнүше гечйәр, ол чынлакай гөрнүше гечдиги кимдир бирине хиле-пирим гурҗак дийдиги. Ол шиндем дограма сымышлап отуран Бегханы сынлап:

-- Бегхан, өйде ыгтыярлы хоҗайын сенми я Шасолтан?

-- Өйде ыгтыярлы хоҗайын Бегхандыр, Тайлак!

-- Өйде ыгтыярлы хоҗайын сен болсаң, Салыхдан гөрелде ал-да, аялың нәме дийсе хозанаклабер. Шасолтаның диенини бир эт, диймедигини ики эт! Ёгса-да, ынха Деря мурт ялы йүзүңден мыдама гар ягдырып, кәте-де аялыңы какыш-кукуш эт!

Бегхан мөлерип:

-- Хей, Худайың шейле эйжежик, нашыжа ярадан задынам уруп бормы?! Биз Деря мурт ялы орта асырда яшап йөренлерден дәл!

-- Оңа дерек аялың орта асырда яшап йөр.

Дишини сынчгап отуран Салых:

-- Гоюң-айт, учмахдан чыканжа машгаланам уруп бормы? – диййәр.

-- Ким сизе шагал уран ялы гыгырдып-багырдып хелейңизи уруң диййә! Аял халкының гөзүниң одуны алмагың йүзде бир усулы бар!... Хах-хах-ха! О йыл… бир гөрсем Айнур мениң билен сенсирешип депәме чыкжак болуп баряр. Шол пурсатам Мирап Гапур гелйәмезми багтыма! Мирап Гапура-да сиз белет, дегшен болуп гыкылыклап, хайкылыклаберйәр! Менем поссунлыны уруп ялаңажы горкузмагы мүвесса билип, сен-мен ёк ур-а Мирап Гапуры! Мирап нәме үчин урланыны хем билмән галды, йөне оңа дерек, Айнур горкусына алты айлап сакавлады йөрди! Хах-хах-ха!

Деря мурт Тайлагың хенегине дүшүнип, габак астындан Бегханы сынлаяр.

Тайлак:

-- Ынха, Махымбике, алланәме машгала, йөне мыдама жөгүсирәп, кеселсирәп йөр-дә.

Салых өр-гөкден гелди:

-- Хов-хов, сен Махымың хассадыгына мүңкүрмиң?

-- Оны хасса эден сен, Салых! Махымы кәрендә экиденок, өйде-де әхли иши, онуң этмели ишлеринем өзүң эдип йөрсүң!

Салых важып кешбе гирип:

-- Махым пахырда мүң кесел бар, шонуң үчден бири профессорлар, академиклер бежермели кеселлер, үчден бири экстрасенслер, гудратлы адамлар бежермели кеселлер, галан үчден бирини энтек лукманчылык ылымам биленок – дийип лахлах гүлйәр. – Ханха, Ыссамбылда эли гүйчли биотоклы лукман алым бармыш дийип эшидипдир.

-- Салых, сен бай адам, оглуңам вешең-вешең пулы иберип ятыр. Өйде элини совук сува урман бөврүни диңләп ятан Махымда кеселләймекден башга чәре ёк.

-- Гой, гой, Тайлак!

-- Сен эртир Ыссамбыла билет алмага гидйәң дәлми? – Салых баш атяр. – Сен билет ёк экен дийип етип гел, бир айдан соң

Махымда екеже дерт галса, багымы кесип зыяпат берйән сизе! Җедел этсеңем гел бәри!

-- Уруң җедели! – Отуранлар шовхун эдйәр. Салых мөлерйәр.

-- Шу гүн июның бири… Июлың отузына ченли Махымда кесел галса, ханха гапыдакы өвеч сизиңки! – Тайлак перт-перт айдяр.

* * *

Асманы гара булут басыпдыр. Ел. Алысларда гөк гүбүрдейәр.

Часлы акян чешмәниң якасында Мелике Җейхуның суратыны чекйәр. Ол Җейхуны кесе отурдыпдыр. Җейхун гөзүниң гыйтагы билен гыза гараяр.

Мелике айгытлы:

-- Гозганман отур. Хыҗув, хыруч билен рөвшен гележегиңе серет!

-- Мелике, мен саңа середип тарыха гирәейин-ле…

-- Маңа серетсең, сазанаклап, саңңылдап отырсың…

Шол махал гөклер гүммүрдәп, йылдырым чакып башлаяр. Дессине даг чагбасы гелйәр. Мелике зордан сураты, абзалыны йыгнап, саяваныны герйәр. Ягшың ашагында эзилип дуран Җейхун:

-- Анха, мениң диеними этмесең болҗагы! Өйләнчи ягяр, өйләнчи!

Чагба шейле бир гүйчли ягяр, җүмле-җахан шаггылды болуп дур.

Җейхун сүммүлбай эзилип, Меликәниң дашындан танс ойнап, айдым айдяр.

Айдымың арасында олар сырлы-сырлы гөзлешйәрлер.

Җейхун айдым айдяр, Мелике нәз-керешме билен ышк дүнйәсине баряр…

ӨЙЛӘНЧИ

Яз гүнүниң өйләни
Шаглап гелди өйләнчи.
Йылдырымын чакдырып,
Арша награ дартдырып,
Дүнйә, яйяр сөййәнми!

Яг, яз ягшы шабра-да,
Сен җадылы нагма-ла.
Йөр, Мелике, сейл эдип,
Эзилели хезл эдип,
Пайрап ягян чагбада!

Дүнйә шалпы-шараңдыр,
Ерлер бңрең-бөреңдир,
Мең ериме өйләнчи,
Эфган уруп, сөййәнми
Саңа айдып дурандыр!

Гүммүр-де аршы-агла,
Айландыр чархы Алла!
Йылдырымың яншындан,
Пынхан ышкы яйшындан
Дүнйәң башы айланя!

Бак, бахарың шовхунна,
Бак, чагбаның овсунна.
Җала йөне ягмаяр –
Бизиң пынхан ышкымыз
Арша – күрсе сыгмаяр!

Гечип баряр өйләнчи,
Бушлап дүнйә сөййәнми!
Уялма-да дилберим,
Хич болман дидәң билен
Сөййән дий-эй, сөййән дий!

* * *

Бегхан «Беларус» тракторыны варладып, гелшине ачык дервезеден гирип, ховла салып, моторыны өчүрйәр. Шасолтан:

-- Гыйв, нирелерде отлап сувлап йөрсүң?

Үмүш-тамышдан гүнортана ченли күлте уруп, ядап гелен Бегханың гахары гелйәр:

-- Ыссамбыла сейил-сейран эдип гелдим! Мекге-мединә хаж эдип гелдим! Акмак, шу трактор билен нирә гидилйәндир?!

Шасолтан ики элини быкынына урды, ол тутлушыга тайяр дийдигиди:

-- Эртирден бәри ызыңдан еди чапар гелди! Мүлкүңе сув нобаты етипдир! Ханха сув нобатыңам алдырдың!

-- Сен гидәгеде мүлки сува якаңда сырчаң сынҗак болуп дурмы?

Шасолтан өр гөкден гелйәр.

-- Менми?

-- Иллең хелейи мүлкүниң сувунам тутуп йөр, отагынам отап йөр…

-- Мүлк герек болса экерсиңем, тикерсиңем, хасылыңы чекерсиңем!

Бегханың гахар горханасына от дүшди, Шасолтанам гаты гиденини билип, дессине найынҗар хеңе гечип, эркек өлдүрен түкеззиванына тутды:

-- Мен шунча малы ташлап мүлке гитмелими? Бу маллара ким серетмели? Бу маллар сениң мүлкүңден аз гирдеҗи салямы? Бегхан:

-- Сениң әриңи тутуш оба сылаяр! Сениң әриңден мен-мен диен эркеклер чекинйәр! Сен болса хекеме чыкан хекге ялы болуп әриңе җабынып дурсуң-ла! Дессине тракторы ювуп, гелиналыҗа гитҗек «лимузин» ялы ловурдат!

Шасолтаның багтына шол пурсат Мирап геләйди. Муңа Бегхан чәксиз бегенди. Бегхан Тайлагың айдышы ялы Мирабы уруп, аялыны горкузмагы мүвесса билди. Бу затлардан бихабар Мирап:

-- Бегхан, саловмалейким! Әл, эртирден бәри тапдырмадың-ов! Ниҗе оглан уградым, өзүм гелип гитдим. Сениң сув нобатың етди, сенем ёк! Онсоң сувы өз мүлкүме совайдым…

Бегхан буз үстүнден тозан арап уграды:

-- Бегхан өлүпдир дийип эшитдиңми? Я Бегханы башга планетадан геленлер алып гидипдир дийип эшитдиңми? Мениң сув нобатымы алып, ким сен гуррумсак!

Мирап гарашылмадык сөзе шок болды:

-- Хов-хов, Бегхан! Дәлигөҗеле ийдиңми? Сен маңа нәме дийип дурсуң-ла! Мен гуррумсак?

-- Вей, сен гуррумсак билеңокмы! Ит оглы! – Бегхан гелшине Мираба эл салды, Мирап аңк-таңк болуп гөтинҗекледи, урушдан гачмага сынанды, муңа кейпи гөтерилен Бегхан Мирабың чем гелен ерине сугшурып башлады.

Камера уршы гөркезмән, ховлының ичинде бызбыдыклаян Шасолтаны гөркезйәр. Мирап урланында Шасолтан хешелле какып, «ур ерчекмиши, бизиң сувумызы алар ялы киммиш ол? Ичине-де чөв!» дийип гыгырса, Мирап Бегханы уранында «Дат, етевериң, харам өлмүш, әрими өлдүрендир!» дийип гыгыряр. Гөвреси готдаҗа-да болса, Мирап Гапур зор экен, ол Бегханы ашагына алып, урмасыны бес этди. Мирап я дуйды, я гөзүниң гыйтагы билен башлыгың гелйәнини гөрүп, дессине Бегханы үстүне чыкарып «Хай, етевериң, Бегхан мени өлдүрендир-ов!» дийип гыкылыклап башлады. Шасолтан болса «Ур яшы кесилени, енч яшы кесилени!» дийип оларың дашында айланып хешелле какяр. Башлык гыгырды:

-- Бегхан! Бегхан диййән мен саңа!

Эртеси «Бегханың Мирабы уршы ялы» диен геп оба яйрады

* * *

Гурсагында улы зехини луммурдап дуран Меликәни хакыкы ышк хүйлендирип, аклы-хушундан, эрк-ыгтыярындан айрып, начарладып ташлады.

Мелике инди энче гүндир Җейхуның суратыны чекҗек боляр, эмма боланок. Эрҗел гыз өзүне зор салып чекҗек боляр. Ханха, онуң алнында җадылы йылгырыша өврүлип Җейхун отыр. Мелике эркине буйруп, галамы кагызың үстүне элтйәр, эмма гамыш ялы инче бармаҗыклары титрейәр. Бу ахвалаты дуян Җейхун:

-- Меликә, гүнә сенде дәл, менде! Гөрмейәмиң, мен галпылдап, сазанаклап халыс отурып билемок – дийип, овадан йылгыряр.

-- А сен саңңылдаман отур… - Мелике-де овадан йылгыряр…

Мелике бу ваканы ятлап, гөзлерини балкылдадып найынҗар кешбе гирйәр. Овадан гөз овасына сыгман яшлар онуң ал яңагындан сырыкяр.

Узын гүн заводлар топлумында айланып ядап гелен Кейик доңңара даш болуп отуран Меликәни сынлап:

-- Мелике, саңа нәм боля? Вай, ким сениң гөвнүңе дегди?

-- Мен сурат чекип билемок…

Кейик аӊк боляр, соӊра столуӊ үстүнде чашып ятан суратлары сынлаяр. Ол суратларыӊ хеммесем Җейхуныӊ сураты.

-- Ынха, алланәме чекипсиӊ-ә…

-- Ёк, ол Җейхун дәл! Җейхун дүйбүнден башга оглан…

Кейик алланичикси халда:

-- Вай, ылхамыӊ геленокмы?

-- Ёк, мен оны гөрсем сазанаклап, сүӊӊүми саклап билемок.

Кейик санаҗындан сурат чыкарып сынлаяр. Суратда Җейхун эҗеси билен какасыныӊ арасында йылгырып отыр.

-- Ал, суратына серет-де чекәй. Мен Җейхун барада көп билҗек болуп роман язҗак болуп, онуӊ машгала суратынам алыпдым. Җейхун хакыкатдан-да дөврүмизиӊ гахрыманы! Дийсеӊ ишҗанлы, акыллы, дийсеӊ талантлы! – дийип, габак астындан Меликәни сынлады. Мелике хүйленен ялыды. Җорасыныӊ дүшен халыны гөрүп, ол алланичикси:

-- Вай, сен оӊа ашык болан болайма?... – Мелике дымяр – Вай, сениӊ аклыӊ ниреде? Хоҗамгулы ялы йигит ызыӊда Межнун болуп йөркә… сен киме ашык болҗак боляӊ?

Мелике ал яӊагыны яшлара юван аху гөзлерини Огулкейиге өвүрип:

-- Сен нәме ышка дүшүп гөрмедиӊми? Сорагыӊ дагы нәтеӊет?

Кейик Меликәни гуҗаклап:

-- Җораҗан, аклыӊа айлан! Сен бир еке гыз… етим гыз… Хоҗамгулы болса атлы спортсмен. Хер агасы бир дерәниӊ шири. Ашгабатда абрайлы машгала гошулҗак болуп дуран халыӊа…

Аӊырдан мөвч уруп гелен агы Меликә башартмады. Ол хүнүбирян аглап башлады.

* * *

Обаныӊ медениет өйүниӊ улы залы мәрекеден долы. Сахнада гойлан столларыӊ башында бирнәче адам отыр. Оларыӊ өӊлеринде гүл десселери, минерал сувлар. Этрап хәкими мүнберден нутук сөзлейәр. Ол сөзүни җемлейәр, мәхелле өр туруп эл чарпяр.

-- Берекелла, Шатутлы кәрендечилер! Мундан бейләгем этрапда, велаятда биринҗилик сизе хемра болсун! Хорматлы адамлар, инди мен айратын ёкары үстүнлик газанан кәрендечилери

зәхмет еңиши билен гутлап, олара гыммат баха совгат говшурмакчы!

Адамлар гүррүлдили эл чарпярлар.

-- Хер гектар бугдайдан етмиш сентнер хасыл алып, велаятда биринҗи болан Салых Сапала велаят хәкимлигиниң гымматбаха совгады. Салых, гел бакалы.

Президиумда отуран Салых хәкимиң янына баряр… Президиумда Салыхы сынлап отуран Тайлак улудан демини аляр.

* * *

Көрпеже гапурлар мис, галайы легенлери, таслары, керсенлери, хамырҗамлары дүңдерип, үстүне ийм сепипдир. Олары йигрими-отуз товук ала зензеле билен чокяр. Көрпе гапурлар товукларың сесине гошуп саз чалярлар.

Салых Сапалының ховлусы тарапдан гелйән Сырач Гапур сыгырып:

-- Эй, эҗем билен какам гелйәр! – дийип гыгыряр.

Көрпе гапурлар ала басгы болуп гачяр, товуклар хем олардан үркүп-горкуп ачык дерведен пасырдашып ёла чыкяр. Шол махал бир машын гыгырдып тормоз басяр. Гапурларың улулара гачяр, Алты билен Единазар болса машына голайлаяр. Сүрүҗи улагындан чыкып, машының басан товугының аягындан тутуп ёкарык гөтерйәр.

-- Эй, огланҗык, товук сизиңкими?

Единазар: -- Бизде онуң ялы япбашык товук ёкдур агам!

Алты, соңра Единазар товугы голайындан сынлаяр. Алты сыгырып:

-- Агам, сениң ишиң пыррык! Асыл сен Мирап аганың токлытайының җүйҗесини басыпсың!

Единазар хенеге дүшүнип:

-- Эй, эй гөзүңи гиңрәк ач! Би җанавер Мирап аганың дүегушының җүйҗеси! Мирап аганың Мароккадан гетирен дүегушының җүйҗеси!

Шляпалының гахары гелйәр:

-- Эй, үлхит товуга дүегушың җүйҗеси дийип, сизиң гөзүңиз ёкмы?

Алты билен Единазар бипарх ёла дүшйәр:

-- Агам, оны Мирап ага билен полисия аныклаяр… Улагың белгилеринем белләндирис…

*   *   *

Салых, Тайлак, Бегхан дагы Деря муртуң машынында гелйәр.

Тайлак:

-- Хич дүшүнип билемок. Сен бугдайыңы менден гич экдиң! Илкинҗи сувуны, илкинҗи беҗергисини менден гич бердиң, дөкүни менден аз бердиң, эмма ене сен биринҗи-ле!

-- Сенем биринҗи ахыры – дийип, Салых киная эдйәр.

-- Менем биринҗи, йөне этрапда-да! Салых, сен бир хиле эдйән болайма?

Салых Тайлагың кибтине голуны атып:

-- Тайлак бег, сен мыдама биринҗи экйәң, әхли ишлериңем биринҗи эдйәң! Себәби сен мыдама биринҗи болмак максады билен яшаяң! А мен болса бугдаям, говачанам экмели вагтында экйән, беҗергини этмели вагтында эдйән!

Бегхан гүррүңе гошулды.

-- Сен ала-бөле онуң экмели вагтыны нәдип билйәң?

Салых мәхрем йылгыряр:

-- Ана, оны билмек үчин үшүк герек, зехин герек, тежрибе герек – дийип, Тайлага бакып кинаялы йылгыряр… - Тайлак сен уссат дайхан, хакыкы дайхан! А мен дайханчылыгы сунгат дережесине гөтерен дайхан!

Машын оба ёлы билен баряр…

*   *   *

Обаның овадан тутлы көчеси билен Тайлак, Деря мурт, Бегхан үчүси гүрлешип гелйәр. Тайлак есер йылгырып:

-- Бегхан илки сен барарсың, соң сен барарсың… Мениң өвредишим ялы эдибериң.

Бегхан мөлерйәр:

-- Икиси урушайса нәме?

Тайлак башыны яйкап:

-- Пахай Бегхан, Бегхан – дийип, йылгырып өйүне совуляр. Шол пурсат Мирап Гапурың өйүнден сес гүйчлендириҗиниң овазы гелйәр.

-- Хорматлы томашачылар! Хәзир сиз «Обамызың гөзели» атлы айдымы диңләрсиңиз! Айдымың сөзи Сырач Гапурыңкы. Айдымың сазы Сырач Гапурыңкы. Айдымы ерине етирйән Сырач Гапур. Сазандарлык эдйәр Гапурлар!

Сырач хер гезек өз адыны айданда «сы» богуныны чала айдып, «рач» бөлегине басым берйәрди, ол адыны шейдип Рач Гапурың адына меңзедип леззет алярды.

Далбарың астындакы тапчанда дашына дерман барыны үйшүрип ичип отуран Махым Бегханы гөрүп гулагының дыкысыны айрып, Мираплар тарапа тумшугыны талавладып Гапурларың айдым-сазындан эҗир чекйәнини дуйдурды.

-- Гоңшы салавмалейким.

-- Бегхан, гургунчылыкмы?

-- Хал-ахваллар ничик, саглыгың говулашямы?

-- Вах, сен сорама, Бегхан…

-- Ханы Салых Атамыратдан гелмедими?

-- Салых Түркменабада гитди гара даң билен. Ыссамбыла билит алмага.

-- Гойсана Махым. Гушлукда мен оны Атамыратда гөрдүм ахыры… Геленсоң өзүм җаң эдәерин, бир ишим бар Салыхлык.

Махымың гөвнүне иңкис гитди.

Махым Бегханың ызындан гарап дуршуна, ики гулагына памык дыкды.

* * *

Салых билен Махым гиҗара тапчанда чайлап отыр. Ектайыны елбегей алып Деря мурт Салыхлара баряр, олар хал-ахвал сорашярлар. Салых:

-- Деря, дүшеге гечсене – дийип, кәсә чай гуйды.

-- Ай, хәзир Гапурлар чайлашмага гоймазлар…

-- Вах, адыны тутмалы дәлдиң-дә! – дийип, Махым элевреди.

Деря мурт Салыхың берен кәсесини алып, тапчандан аягыны саллап отуршына:

-- Шәхерде сени ёл гуллугының векили нәме дийип сакладай? – дийип, җанкөерлик этди.

-- Ай, бир имансыз яш оглан сарыда гечдиң дийип мөхт эдип дур, утанананогам – дийип, Салых башыны яйкады. Деря мурт:

-- Ожагаш оглана «мен Халлы Гаркының агасы дийәйсең» болмадымы? Атамыратда Халлы Гаркының абрайы гаты улы түвелеме! Башлык-да!

-- Мени Түркменабадың ёл гуллугының ишгәри сакладов!

-- Атамыратда Түркменабадың ёл гуллугының ишгәри нәм ишләп йөр? – дийип Деря мурт геңлән болды. Гөз астынданам Махымы сынлады.

Салых гөзлерини петредип:

-- Мен Түркменабада гитдим! Эшидйәмиң Түркменабада! – дийди.

Махымың ичине гирен иңкис мелгуны ояряр, ол гөзлерини есер ойнадып:

-- Салых Түркменабада гидйәр, йөне баран ери Атамырат шәхери болуп чыкяр! Атамыратда болса Ыссамбыла билит сатылмаян экен!

-- …Бир… ики… бир ики! – Сес гүйчлендирижиден Сырач Гапурың сеси яңланып башлады. Отуранлар сеңригини йыгрып турмак билен болдулар.

* * *

Яссынлар уллакан оба Сырач Гапурың консертини диңлейәрди. Хенекчи, хокгачы Тайлак Салыха гаршы гуран пириминиң ерине дүшенини билйәрди. Ол Салыхың пенҗиресиниң өңүнде сәгинип, өй диңледи. Бу махал өйде хайяды гөчен Махым буфедиң үстүндәки мүндерленип гойлан тарелкалары еке-екеден ере уруп дөвйәрди. Өмрүнде аялыны бейле ягдайда гөрмедик Салых Махыма ялбаряр, эмма Махым оңа гулак салман табаклары җәч эйлейәрди.

Йылгырып җая Тайлак гирйәр. Занны асыллы Махым җәч дөвмесини бес эдйәр. Салых болса зор аякдан йылгыряр. Тайлак:

-- Урушяңызмы? Гыгырышяңызмы? Берекелла, гыгыршың-багыршың, гараз дүнйәниң хезилини гөрүп яшаймаң! – дийип, олары сынлаяр.

Махым өзүни эле алып:

-- Йүвүрҗим, йүвүрҗим, агаңың гайрып йөрен пислигине серет. Энтек онуң аялы өлүп етишенок, ол болса эййәм сизе тәзе гелнеҗе тапып йөр. Аллаҗаней, би гәби азан халал ожагыны юмруп, харамы билен чөрңешип йөр! – дийип, агламҗыраяр.

Тайлак есер-есер йылгырып:

-- Ох-хо, Салыхҗан, тәзе гелнеҗемиз ким-әй? – дийип, хешелле какяр.

-- Ким бор? Хол докуз әрден галып, онунҗыны агтарып йөрен тула нәме?

Тайлак гөзлерини мөлердип, о туланың кимдигини билмедикден боляр. Махым:

-- Хол өңңи йыл обамызда сурат моллымы болуп, үч айдан ковулып гиден айырха нәме?

-- Вай, Огулла дулмы?

-- Умытлы ожагымда адыны бир тутма, ады йитмишиң!

Тайлак өр гөкден гелен боляр:

-- Еңңе, мунын төхмет! Иле төхмет атаның довзахда-да койкасы тайяр дур.

Арка тапынан Салых экезленйәр:

-- Хей, Махым ялы машгалам барка, мен шолар ялы арваха гөз гыздырарынмы?

Махым Тайлага дикан бакып:

-- Мен төхмет атарынмы? Мунуң үсти-башындан о харам албассының ысы аңкап дур!

Тайлак чынлакай гөрнүшине гирип:

-- Гойсанай, Махым еңңе, Тайлак оны өтен йыл зыңды ахырын!

Бу гепе Салых шок боляр, геплеҗек, гаршылык гөркезҗек, эмма гепләп биленок. Бүтин өмрүне Махыма вепалы болуп, гайры зенана габак галдырмадык Салыха төхмет эдилип дур ахыры!

Тайлагың гепине Махым-да шок болды. Ол ятса-турса Салых өзүне бивепалык эдер дийип ойланманды. Гөр-ха, Салых оңа бивепалык эдипдир! Өзем ким билен?... Ил масгарасы болан бир албассы билен! Махым ичинде гопан харасада басалык берип:

-- Онда мунуң үстүнден гелйән ыс нәме?

-- Еңңежан, хемме зады билҗек болуп йөрмезлер? Онсоңам эркек кишиниң үстүнден зенан ысы гелип дурса ягшыдыр – дийип, Тайлак Салыха серетди. – Салых, эртир биз саба билен Гызыл кака гидйәс, хош… Гиҗәңиз рахат болсун!

Мавр этмели ишини этди… Тайлак есер йылгырып гитди…

* * *

Мыхманхана. Кейик уклап ятыр. Мелике вели җанына җай тапанок, не ятып билйә, не отурып. Мелике нәмәлим җебир-җепалар дүнйәсине дүшүпди. Меликәниң янтили җырлады. Мелике бегенип гитди, йөне янтили ачмады. Янтил ызыгидерли, найынҗар оваз эдйәр. Мелике янтилиң дүвмесини басяр.

Җейхун пессай сесде пышырдап гошгы окаяр.

Сервим, сөйги пынхан сырдыр
Хем йылдыздан галан гирдап.
Ышк айдымын айдайын мен:
Пышыр-эй, пышыр-эй, пышырдап!

Мелике янтилини өчүрйәр, эмма инди Җейхуның шыгры айдым болуп яңланяр.

Неркес гөзден яш акдырып,
Гам-гуссаңы яйма еле.
Сөйме мени сөймесең-де,
Йөне дилбер өйкелеме! Өй-ке-ле-ме!

Сөйги пынхан сыра сыгмаз,
Сыгмаз сүйҗи пышырда-да.
Сени аршда, мени күрсде
Яндырманы башаряда!

Мелике хайран галып өзүне середйәр: ол түм гиҗә рөвшен нур сачяр.

Шириндир ышкың хесрети,
Шириндир ышкың пыганы.
Мени не говгая салдың,
Ышк мүлкүниң натуваны!

Гөч-эй, уч-эй, дәли гөвнүм,
Җигерим-багрым җүмшүлде.
Гөз гүлдүрип нәз эйләр сен
Йүрегимиң җүммүшинде!

Сервим ышкың оды башга,
Аху-перят, дады башга.
Гөвре часлы чая дөнүп
Җигерлер яняр аташда…

Җейхун пышырдап айдым айдяр. Укудан оянан Кейик хайран галяр. Себәби җорасы Мелике гиҗәни ягтылдып думлы-душа ялкым сачып отыр. Еди йүз метр чуңлукдакы шахтада хем гызыл от болуп Җейхун айдым айдяр.

* * *

Салых келлесини тутуп креслода чугудып отыр. Ички җайың гапысы ачылып, ондан безенип, бесленен Махым чыкяр. Махымың башында мелике җыгасы, юкаҗык перенҗеси болса герденинде. Ол «Гөроглы» шадессанындан чыкан Агаюнус перә меңзейәр. Эгниндәки юкаҗык гейим-геҗими әлемгошардан ясалан ялы ал-яшыл өвүсйәр. Ол гымматбаха шай-сеплер билен кемсиз безелипдир.

Энтек аялыны бейле беземен кешпде гөрмедик Салых сыгыранынам дуйман галяр.

Махым есер йылгырып:

-- Гөрсең, сыкылыклап сынлап отурмалы перизадың бардыр!

Салых гөзеллигиң алнында дызына чөкйәр.

-- Перизат! Перизат сен Махымым!

-- А сен перизадыңы киме чалышдың? – дийип, Махым сагрысына бат берип, өйде бир айлав эдип ички отага гирип гапысыны япяр.

Салых агыр хашлаяр:

-- Худайым маңа гөвхершамчыраг берен экен-ов!

Бир салымдан ички җайдан онединҗи асыр перең шаларының меликеси ялы болуп ловурдап Махым чыкяр. Онуң тенечириң ганаты ялы юкаҗык ак матадан геен көйнегиниң арт этеги, хол ызда сүйренип гелйәр. Билине зүннар гушак гушалыпдыр, Махымың били екеҗе гысым, ашагы болса тавус гушуң сагрысы ялы хplayаланып гурсагыңы сарсдыряр.

-- Ханы сынла мени!

Салых аңк болуп дуршуна ене дызына чөкйәр:

-- Аперин, Махымым, аперин!

-- Мен саңа мынасыпмы?

Аялыны башдан аяк сынлан Салых «жук» диййәр!

-- Элбетде, мен саңа мынасып пери-пейкер дәл, гөр-ха сенем мени хайсыдыр бир харам ганжык билен масгара эдип йөрсиң!

Махым тасанып, көйнегини сүйрәп ички жая гирйәр.

* * *

Гиже. Жайда гүлчыра янып дур. Ики адамлык уллакан чарпая бош. Салых гапының агзында көрпенже язынып уклап ятыр. Төрде ятан Махым илки адамсыны, соңра дивардан асылан халының үстүнде салланып дуран гылыч билен дүрре гамчыны сынлаяр. Махым еринден галып пишик басышыны эдип, дүррәни аляр, адамсына голайлап есер йылгыряр. Махым дүррәни депесине гөтерип, жынссыз сеси билен жаҗажайлап гыгырып, хованы гамчылап айланып башлаяр. Жынссыз оваза иманы гөчен Салых атылып туряр, гөзлерини хөвлендирип жайда айланып йөрен Махымың ики кибтинден тутяр:

-- Махым! Махымжан, саңа нәм болды?

Махым гөзлерини петредип, горкан болуп, ыза-ыза сүйшүп:

-- Айрыл! Ёк бол! – дийип, Салыхдан сыпып төре барып, әрини горка сынлаяр.

-- Гара басдымы? Элхенч дүйш гөрдүңми, Махымжан?

-- Вай, ханы иблис? Ханы мелгун? – дийип, Махым гөзлерини элек-челек эдйәр.

Салых графинден бир булгур сув алып аялына ичирйәр.

-- О нәмәниң мелгуны Махымжан?

Сув ичип өзүни дүрсән Махым горка-горка:

-- Яңы сениң еринде шахлары шуң ялы, эшек келлели мелгун ятан экен! Элхенч бела ятан экен! Вай, Аллажан мен дәлирәп йөрүн-эй…

Салых аялына ялбарып, ахыры оны дүшегине гечирйәр.

* * *

Дашарда ганатларыны какып хоразлар гижәниң ярымыны дуйдурып гыгырышярдылар. Салых билен Махым ене уклап ятыр. Салых дүрре гамчыны гужагына алып мырлап ятыр. Махым илки бир, соңра бейлеки гөзүни ачып диңширгенйәр, соңра адамсыны

сынлаяр. Ол пишик басышыны эдип, оклавы аляр. Адамсына голайлап есер йылгырып, оклавы депесине гөтерйәр. Махым камера гөз гүлдүрип гарап, эйменч сес билен җаҗаҗайлап җайың ичинде айланып, хованы оклавлап гыгырып башлаяр. Эйменч сесе хайяды гөтерилен Салых атылып туряр. Аялыны гуҗаклап:

-- Махымҗан, ене басыргандыңмы?

Махым гөзлерини петредип, адамсыны итиберип гойберйәр.

-- Гелме голайыма! Ёк бол! Мен Шасолтанлара гитҗек!

-- Шасолтанлар бормы гиҗәң ярында?... – дийип, ол ене аялына сув ичирҗек боляр.

-- Гелме голайыма! Сен ятдыгың элхенч бела өврүлйәрсиң…

Салых аялыны сынлаяр. Махым гөзлерини хөвлендирип Салыхы сынлаяр…

* * *

Узын гиҗәни дик отурып гечирен Салых гара даң билен Бегханлара баряр. Бу махал Шасолтан сыгырыны сагып, сүйтли бедресини тапчана гоюп дурды. Салам-хелиги унудан Салых:

-- Ханы Бегхан?

-- Бегхан хәли Гызылкака гитди, йигрими гүнлүк!

Бегхан Тайлаклара барды. Тайлагың аялы Айнур билен хем яңкы вака гайталанды.

Тайлагам, Бегханам, Деря муртам ятымлык Гызылкакдакы экин мейдана ишлемәге гиден экен...

* * *

Эртеси гүнортан. Салых диванда сүйҗи укуда мырлап ятыр. Телевизорда концерт гидйәр, эмма онуң сеси чыканок. Телевизорың концертини Махым гулагына гулаклык дыкыны дыкып диңлейәр.

Бирден агзыны шапбылдадып, укуда ятан Салых йылгыряр, ол дүйш гөрйәр. Дүйш:

Махым эртекиден чыкан сувпериси ялы овадан, ол мелике ялы безенипдир, бесленипдир. Махымың башында овадан җыга, Махым хинди гызлары ялы йылгырып, юкаҗык перенҗесини елпеселендирип танс ойнаяр, ол ала гөзлерини гүлдүрип, Салыхың дашында пырланып танс эдйәр. Ол бир затлар дийип огрын-огрын гарап, пырланып, дессине җаналгыҗы башга бир зенана өврүлип,

эриниң депесине абаняр. Салых депесинден ийнип гелйән гылыҗы гөрүп, эрбет гыгыряр…

Салых атылып, алланичикси болуп галяр, гөзлерини мөлердип төверегине бакяр.

Махым овадан йылгырып:

-- Айтмадыммы, сен ятан бадыңа мелгуна өврүлйәң дийип…

Салых гөзлерини хөвлендирип, сагада середйәр, сесини чыкарман, дашарык ювунмага гидйәр.

-- Салыхханың-а болҗагы болайды өйдйән! – дийип, Махым овадан йылгыряр.

* * *

Ирден шәхерче көчеси билен Хыдыр машынлы гелйәр. Җейхун оны саклаяр. Олар саламлашярлар. Камера олара голайлаяр.

-- Достум, сен кирей эдйәң герек?

-- Ховва, мен кирей эдйән.

-- Гүнде нәче газаняң?

-- Көп пул газанян…

-- Мен саңа шонуң ики эссесини берйән, сен маңа машыныңы бер!

-- Гардашым, машыны, түпеңи кесекә берип болмаяр.

Җейхун пенҗегиниң голтук җүбүсинден чек депдерчесини чыкряр:

-- Гардашым, Хыдыр атам, йөр онда мен сениң машыныңы сатын алян! – дийййәр. Хыдыр Җейхуның теклибине хайран галяр хем оны ичгин сынлаяр.

Этрап мыхманханасындан сурат абзалларыны алып Мелике чыкып баряр. Бирден онуң алкымына гелип өрән узын тәзеҗе «Лимузин» сакланяр. Мелике хайран. Мыхманхананың пенҗиресинден середйән Кейик хас хайран галяр. Лимузиниң гапысы ачылып шар гара сачы буйра-буйра гап-гара негри гөрүп Мелике тисгинйәр. Сүрүҗи негр кабинадан чыкып гүнбатар дессуры боюнча баш эгип:

-- Плиз, нем – дийип, тагзым эдйәр. Иңлисче «Мен сизиң гуллугыңызда!»

Мелике иңлисче оңа «Сиз ким?» дийййәр.

Ызкы айнасы гаралдылан гапыларың биринден башы әпет ак шляпалы, әйнекли, голы хашамлы хасалы яш американ миллионери ялы гейнен йигит чыкяр. Ол Җейхун:

-- Баш үстүне, ханым Мелике Ораловна! Сизе җүмле-җахан сейли гарашяр! – дийййәр.

-- Мен бейле машына мүнмейәрин! – дийип, Мелике перт җогап берйәр.

Җейхун саг голуны ёкарык гөтерип, бармакларыны шакгылдадяр. Шол дем өврүмден өрән әпет ёлсуз ерлере ниетленен шар гара җип гелип, Меликәниң янында сакланяр. Машындан әйнеклиҗе япон чыкып, оңа япон дессурында баш эгип, машына мүнмеги мүрәхет эдйәр.

Меликә бу хенек хош якяр. Эмма ол машына мүнмекден хем боюн товлаяр. Җейхун саг голуны гөге узадып, сүем хем башам бармагыны шакгылдадяр. Өврүмден өврүлип өрән овадан пайтун гелип Меликәниң янында сакланяр. Пайтуна гоша өркүчли елмая гошулыпдыр. Тултук монгол пайтундан дүшүп, Меликә тагзым эдйәр. Җейхун:

-- Мелике, йөрүң мен сизи учмаха айлаян! Гөзел ерлере айлаян!

-- Саг болуң, мениң ишим бар…

-- Ишиңизи соң эдерсиңиз…

-- Мен ене үч саны зәхмет гахрыманының суратыны чекмели…

-- Соң чекерсиңиз.

-- Айрылың ёлумдан, мен сизиң машыныңыза мүнмен!

-- Соң рет эдерсиңиз…

Меликәниң гахары гелди.

-- Ёк болуң ханы…

-- Соң гахарланарсыңыз, Мелике – дийип, Җейхун овадан йылгырды.

Шол махал ерден чыкан ялы болуп Хоҗамгулы пейда болды, ол даявдан гөрмегей йигитди, белли каратечиди. Ол Җейхуна тиңкесини дикип:

-- Эй, эй, сен мениң Меликәме лак атып дурмуң?

-- Меликә эемсирәр ялы ким сен?

-- Эй, гуррумсак, еке юмрукда җаныңы җәхеннеме иберйән – Хоҗамгулы оны итип гойберди.

-- Хай-хай, хайбатлы йигит! – дийип, Җейхунам оны итди.

Хоҗамгулы өр-гөкден гелди, ол дымып дуран Меликә середип:

-- Меликәм, сен мени сөййәрсиң герек?

Мелике гөзлериндең боюр-боюр яш дөкүп дуршуна башыны ырады.
Җейхун:

-- Хей, Мелике сениң ялы тентеги сөерми? Меликеҗан мени сөййәр!

-- Сен би телбәни сөййәрмиң, Мелике?
Мелике аглап:

-- Ёк болуң, масгаралар, мен сизиң икиңизем сөемок! – дийди.
Ики йигит ики ерден:

-- О нәхили сөеңок?!

-- Ёк, болуң, мен сизиң икиңизем сөемок – дийип, ол аглап мыхманхана юмлукды.

Йигитлериң икисем өз сөйгүсине ынанярды, шол себәплем икисем аңк болуп гызың ызындан гарап галды. Хоҗамгулының гахары депесине урды, ол Җейхуның якасындан эбшитләп, агзының үстүне гүлчүлдетди. Эрбет авунан Җейхун хем юмрук салды, башлады бир уруш. Йигитлериң икиси-де гүйчлиди, икисиде түргенди, йөне Җейхун соңкы йыллар ише улашып, түргенлешиги унудыпды. Хоҗамгулы болса карате боюнча гара гушагы алан йигитди!

Шол пурсат җүрлевүгини чалып полисияның сержанты Абдылла етип гелди. Полисияның сержанты «Сакланың!» дийип гыгырды. Көп-көп чаршенбәни башындан гечирен Хоҗамгулы йылгырып:

-- Ёлдаш сержант, нәм болды?

-- Түкедиң уршы!

-- Хах-хах-ха! Ким урушяр, ёлдаш сержант? – ол лахлах гүлүп бурнуның ганыны сүпүрип: - Гардашым, достум, доганым, саг-аман гезип йөрмиң? – дийип, Җейхуны гуҗаклады. Җейхунам гүлүп, Хоҗамгулыны гуҗаклап, аркасына шапбатлап:

-- Ай, гардашым, җаң эдип геләйсең болмадымы? Айдым-саз билен гаршылардым.

Пурсатдан пейдаланып Кейик:

-- Хоҗамгулы, Җейхун, сиз Ашгабатда эдйән хенегиңизи башга ерде эдәймелими? Гөр, сержант сизе урушяндыр өйдйәр.

Җейхун:

-- Абдылла, сен озал ики саны каратечи достуң душушыгыны гөрмәнмидиң? – дийип, сержанта йүзленди.

Аңк-таңк болуп дуран сержант вака дүшүнмеди.

Ашыкларың агысы айдыма айланяр…

Ашыкларың гиҗеси-гүндизи арзув-хыяллара өврүлйәр…

Мелике хыяллар дүнйәсинде, ышк-хесер дүнйәсинде меймирәп ятып галыпдыр. Онуң янындакы тумбочканың үстүнде өрән овадан чемен. Бирден меликәниң укусы овадан дүйше айланяр. Мелике овадан бегзарлыкда, чемензарлыкда айланяр.

Меликәниң дүйшүнден чыкан Җейхун гызың дашында первана болуп айдым айдяр:

Ала-ала,
хумарала дидәңде,
Йылдырымдан барклы җады бар экен!
Ләле-ләле леблер нәме диййә-ле?
Гөзлерде ашыклар җаны бар экен!

Айдымың ашакдакы гайталама бендини Җейхун билен Мелике биле айдяр:

Сен хем мен, мен хем сен,
Мен хем сен, сен хем мен,
Җүмле-җахан багтына хем
Ышкына дес-деӊ,
Ышкына дес-деӊ!
Сен хем мен, мен хем сен
Бир җану – бир тен!

Җейхун гөз гүлдүрип, уялян Меликәниң дашында аланып айдым айдяр.

Бе нә апаты җан,
җан җеллады ышк,
Яр, не җебре,
Не җепая саташдык.
Бирде доңуп, бирде яняс аташсыз,
Түссәмизде посаң дады бар экен!
Гашлары питнейи сахыпҗемалым,
Сынлайын-ла ганып-ганып җемалың.
Даш яр багтым!
Чүв, ыкбалым!
Ме, җаным!

Яр ышкың сыгардан җахан дар экен!

Йылдыз мүнүп арша сейран эдейли,
Ышк билен әлеми эндиредейли,
Элҗире,
элҗире,
элҗирешейли,
Яр маңа, мен яра җанаҗан экен!

Олар гөз гүлдирип, нәз-керешме билен элҗирешип сейил эдйәр. Бирден Мелике меймирәп ятышына ояняр. Гөрсе, ол вака дүйш! Ол уялып, йүзүни тутяр. Янтили җырлаяр. Ол «Алё» диййәр. Хайран галмалы ери – янтилден яңкы айдым яйдян Җейхуның овазы җая доляр. Мелике овадан йылгырып эрәп-акып башлаяр…

* * *

Бегхан Тайлак тилки билен ики пакеди дүрли харытлардан долдурып оба дүканындан чыкды. Ол дүкана етип гелйән Сырач Гапуры гөрүп йылгырды:

-- Сырач бег, мен агшам сени отуршыга чагырян.

-- Саг бол агам. Мен хич хили кейп эдемок. Мениң отуршыга, мейлисе сарп эдер ялы вагтым ёк.

-- Онда сенден екеҗе хайыш: шу гиҗе сен айдым айдып, репетисия эдип, бизе эҗир берме, мен сениң байрагыңы берейин!

Сырач өр-гөкден гелди:

-- Мен сизе айдым билен эҗир берйәнми, Бегхан ага?! Инди аҗайып айдымлар эҗир болдымы?

-- Сырачхан, тутуш оба сениң айдым-сазыңдан богаз болды!

Тайлак дессине Сыраҗы гуҗаклап:

-- Бегхан оюн эдйәр, йөр ханы! Сырачҗан, сен аҗайып айдымчы! Илиң өңүне чыкян багшы болҗак болсаң – Амыдеря ялы гиң болмалыдыр – дийип, хөре-көше билен оны алып уграды.

Сырач Гапур титрейәрди. Тайлак:

-- Сениң аҗайып сесиң бар! Сениң аҗайып айдымларың бар, Сырачҗан!

-- Аҗайып сесиң бар диййән кән-де, тойына чагырян ёк – дийип, ол агыр хашлады.

-- Шонуң себәбини билеңокмы? – Сырач башыны ырады. – Оглан-а, сен гиҗе-гүндиз репетисия эдип, кәмиллешҗек болуп обаны айдым-сазың билен гандырярсың! Ханы сен шу гүнден башлап, репетисияны өйүнде гечип, обадашларыңы айдыма зар эйле! Гөрерсиң онсоң обаның болшуны!

Сырач оңа ынамсыз гарады. Тайлак:

-- Гүйзде оглум харбы гуллукдан гелйәр! Онуң тойының багшысы сен борсуң! Ызяныңдан оны өерҗек! Ол тойы өзүң тутуп, өзүң совуп берерсиң! Ынха, ики тойың менден Сырачҗан!

Сыраҗың гөзлери бегенчден яңа ялпылдап гитди.

* * *

Гамгын саз. Мыхманхананың өңүндәки агаҗың көлегесинде Кейик билен Хожамгулы дур. Хожамгулы хашлап агыр дем аляр.

-- Хожамгулы, сен акыллы йигит! Сен Меликәни багышла… ол… хакыкы ышка дүшүпдир. Ол өзи билен өзи дәл… ол хүйленип йөр…

Хожамгулы:

-- Яңакларында дел назар гезмедик, аху гөзлерине дел киши бакмадык пәкизе гыздыр өйденим хем бейле болуп чыкайды…

-- Ёк, ол шу ере гелип, ышка саташды…

Агыр дымышлык. Паҗыгалы саз түвелейлейәр…

Хожамгулы Магданлының аэропортында учара мүнүп баряр. Ол басганчакдан иң соңкы болуп учара чыкяр, ызына өврүлип шәхере гамгын назар салып, учарың ичине гирип гидйәр.

* * *

Гөзетиме ченли яйланып ятан говачалы мейданда Тайлак, Бегхан, Деря мурт гушаклыга чыкан говачалары күлтеләп йөр. Олар алысдан гелйән машыны гөрүп тутлы яба йөнелйәр. Ол машын Мирап Гапурың машыны. Мирап Гапур машыны билен тракторлара хызмат эдйәр. Янгыч гуйяр, чалгы ягларыны элтип берйәр.

Тракторларыны атыздан чыкаран механизаторлар тудуң көлегесине гелйәр, олар мешикден сув ичйәр. Машыны тракторларың янында гоян Мирабам көлегә гелйәр. Ол салам

берип, гоңшулары билен еке-еке эллешйәр. Иң соңунда Бегханың элини сыпдырман:

-- Доган, нәме гүнәм болса, багышла. Мен-хов, гарынҗалы ерден айланып гечйән киши – дийди. Тайлак вакадан бихабар болан болуп:

-- Хә, Мирап, нәм болды? – дийди.

-- Ай бир дүшүнишмезлик-ле!

Деря муртуны товлашдырып:

-- Мирап, сенден гоңшам болмаз, сенден адамам болмаз! Ери, Бегхан бирки шарпык чалыпдыр-да, нәме сениң сырчаң сынҗак болуп дурмы? Бегхана гайтаргы бермәң нәме? Гоңшы хатырасыны саклап урулайсаң болмадымы – дийип, йылгыряр.

Тайлак тилки есер-есер йылгырып:

-- Мирапда-да гүнә ёк, Бегханда-да! Хәлки обамыза бир ярамаз кеп яйрапдыр: «Кимде кимиң аялы диенини этмесе, Мирабы уруп, аялының гөзүниң одуны алаймалы!» дийип… Гөрениң Бегхан, Мирабы уруп-енҗип аялының зәхресини ярыпдыр – дийип, лах-лах гүлйәр.

Мирап гөзлерини черрелдип:

-- Дур-ла, дур-ла, арада сен-мен ёк, Базар гирденегем мени урҗак болдыла…

Деря мурт лахлах гүлйәр:

-- Мирапҗан, сен бир гоч йигит! Саңа юмрук, шарпык өтмейәр! Гой йигитлер сени уруп, хелейлерини горкузсынлар-да!

Олар габак астындан Бегханы сынлаяр. Бегхан гызарып, бозарып элхенч хала дүшйәр…

* * *

Гиң җайда телевизор гөрен болуп Салых билен Махым сортдырышып отыр. Көрпеҗе Гапурларың бири уллакан бандеролы гөтерип өе гирйәр.

-- Сизе уллакан хат гелипдир. Яман уллакан хат.

-- Җейхундандыр! – Салых шатланяр.

-- Бейле уллакан хаты Җейхунҗандан башга ким язсын? – дийип, Махым сачакдан бир плитка шоколад алып оглана берйәр. Махым бандеролы ачып, ичинден бир сурат чыкаряр. Ватман кагыза чекилен Салыхың йылгырып дуран кешби! Ене бир сурат

чыкаряр, ене бирини чыкаряр. Үчүсем сүннә чекилен Салыхың сураты. Хайяды гөтерилен Махым җынссыз гыгырып:

-- Ал, харам тулаң саңа сурат ёллапдыр! – дийип, бандеролы зыбырдадып гойберип, җайың ичинде гыкылыклап, гыгырып башлаяр. Гапурҗык горкуп атылып чыкып гидйәр.

Салых бандеролы ачып суратлары чыкаряр.

-- Вах, хаясыз! Вах, ахлаксыз!... Бир харамы хелейе халал ожагымы юмуртдыңмы? Оварра бол өйден!

Салых әхли суратлары чыкарып, аялына гарап йылгырып башлаяр. Махым гең галяр. Салых:

-- Махым! Махым, ёк ерден кыямат гопдурып отурман ал сынла, ал ока! – дийип, суратлары алып аялының янына баряр. Махымың овадан суратыны онуң йүзүне тутяр. Махым өзүне меңзедилип чекилен суратлара хайран галяр.

-- Ал, бу суратлары Җейхунҗан иберипдир! Ынха, хатынам окап гөр!

Махым бирде суратлара, бирде хата, бирде әрине середип мөлерип дур.

* * *

Мелике овадан йылгырыша өврүлип отыр. Онуң хесер, ышк хесрети сиңен җемалында пынхандан-пынхан гөзеллик бар. Мелике ян тилиниң гулаклыгыны гейип диңлейәр. Дүнйәниң башга бир еринде чуң шахтада Җейхун пышырдап, ярым пышырдап, гурсагына сыгмаян дуйгылар айдымыны айдып берйәр. Җейхуның хер сөзи, хер җүмлеси театр пышырдысы ялы, керт гаялы даг җүлгелериндәки яң ялы яңланяр…

…Цемент заводы. Голы блокнотлы Кейик бир хүнәрмен билен айланып, цемент заводыны өвренйәр, арасында язяр. Кувватлы семент заводында олар көп айланяр…

…Хакыкы ашык магшуга өврүлен Җейхундыр Мелике хесретли хыяллара гарк болупды. Ханха, Мелике җүлгә чөкен ак үмүр-думаның ичинден чыкып гелйәр. Җейхун гызың дашында пырланып, танс ойнаяр…

Ханха олар овадан, часлы чайың якасында гезим эдйәр. Часлы чай кертден-керте товсуп Җейхуның айдымына өврүлйәр…

Ханха олар ала гарлы даг геришлеринде айдым айдып танс ойнаяр…

Гарасай, айдым, ашык-магшук овадан клип эдилйәр.
Айдыма Ышк яң саляр. Айдым җахана яң саляр!

* * *

Бегхан, Тайлак, Деря мурт дагы «Беларус» тракторың янында месавы гүрлешип дур. Ёлдан аялы билен Мирап Гапур гелйәр. Олар гаты геплешйәр, хамана бирден бири кер ялы. Гүлсүн:

-- Сен нәме гөрен кишиң билен уршуп йөрсиң?

-- Хей, мен адам билен урушҗак адаммы, Гүлсүн?

-- Вай, Базар гирденек билен уруш сен, Бегхан сеңсе билен уруш сен…

-- Бир айбыгадым киши оба геп яйрадыпдыр. «Кимиң аялы диенини этмесе Мирабы уруп, аялына гөз гөркезәймели!» дийип… Мениңем мүчәм кичиҗик, хах-хах-ха, хелейлериниң янында мени уруп Гөроглы болҗак боянлар, урлуп масгара болярлар…

Олар гүлүшип гечип гидйәрлер. Бегхан гаты утаняр.

* * *

Бегхан гозаклы моторыны отлаяр, Шасолтан гозагына мүнүп, пилини өңүне аляр. Йүки етен мотор ховлудан ала түссе болуп гүбүрдәп чыкып гидйәр. Ваканы сынлап дуран Айнур гөзерини мөлердип, башыны яйкаяр. Гөрсе, ханха Махым тут агаҗының ашагында гыркылык билен гоюн гыркяр. Ол Махымы сынлабам гең галяр.

Махымың янына гелен Айнур:

-- Махым, армавери.

-- Бар бол, өзүңем армавери.

-- А гыз, дүнйелере нәм болуп йөр?

-- Хә?

-- Шасолтан әри билен мүлкүне – говачасына ишлемәге гидйәр! Шасолтаныңкы дүшнүкли: Бегхан гөргүли Мирабы уруп, Шасолтаны горкузҗак болуп өзи урулды – дийип, җак-җак гүлйәр. – Ери, саңа не дөв чалды? Ханы сениң кеселлериң!? Ханы Ыссамбыла гитмеҗекми?

Махым Айнуры сынлап йылгырды, эмма геплемеди. Айнур:

-- Артып ниҗе гүндир, Гапурларам айдыма зовладанок! Гиҗе-гүндиз гапурларың болгусыз айдымларыны эшитмәге халыс эндик

эдәйипдирин… Дымышлыкдан яңа гулагым шаңлап, дүнйәм ярылайҗак болуп дур!

* * *

Тайлак, Деря мурт, Бегхан дагы көчедәки уллакан тудуң астындан Салыхың өйүне тарап середйәрлер. Тайлак:

-- Салыхың гахар-газабы ятышаймадымыка? – дийип йылгыряр.

-- Шасолтан «үчүси душайса боля, өлдүрмесемем өлүмден аңыркы җебир-җепаны гөркезерин» дийип, агзындан аташ совуряр – диййә - дийип, Бегхан гүлди. Шол махал оларың арка тарапындан голы ярым гулач таяклы дергазап Салых дуйдансыз геләйди. Үч үлпетиң хайяды гөтерилди.

– Үчүңем дүшүң өңүме!

Деря мурт мөнсирәп:

-- Салыхҗан, биз нәме дийип өңе дүшмели? – дийип аамсырады.

Салых онуң гомуна дөзүмли гондурды:

-- Нәме пирим-пыррылдак эдениңизи Махыма айдып берерсиңиз!

-- Бизи бейдип оба веҗера этмесене Салыхҗан – дийип, Бегхан ялбарды. Бегхан Салыхың гөзлериндәки газабы гөрүп, ёргалаберди.

Ёл билен барян өтегчилер олара йылгырып гечйәрлер.

Олар оба томаша болуп, Салыхлара бардылар. Гөрселер гыңаҗыны арка атып, билини мәкәм гушан Махым атызда гара дер болуп, ер депип йөр.

Деря мурт ишләп йөрен Махымы гөренден ювашдан довамлы сыгырды. Салых:

-- Махым, мунда гел – дийип, юваш, эмма часлы гыгырды.

Тайлак хырра ызына өврүлип Салыхы гуҗаклап:

-- Салыхҗан, үчүмизиң еке хайышымыз бар! Илки чай-сув бер-де, соңундан бизи ур, енч, тултук сув эт, биз гаршылык гөркезмерис!

Салых Тайлагы сынлап, агыр хашлады.

Махым йылгырып:

-- Гелевериң, гечевериң, хәзир мен элими ювуп чай-нахар берейин.

Бегхан мөлерип:

-- Еңңе, сен ерем депәййәмиң?

-- Ер, нәме, ханха яңы баггоюнларымам гыркдым. Маллара отам йыгдым… Салых еке элли-дә! Кәренде ер билен тракторам халыс онуң лүтүни чыкаряр.

Махым дессине эл-йүзүни ювяр, сүпүринип, межиме-межиме эдип орта язылан сачага иер-ичер гетирип башлаяр. Ашханадан мөлерип чыкан Бегхан достларына:

-- Махым еңңем ша зыяпатыны тайярлапдыр!... Пәкизе чекдирме, какмач, хезрети палов!

Тайлак доммарылып отуран Салыха дикан бакып:

-- Салых, өйленениң бәри Махымың ер депип, малларыңа от йыганыны, гойнуңы гырканыны гөрдүңми? – дийййәр. Салых гөзлерини хөвлендирип башыны ыраяр. - Өйленелиң бәри Махым шейдип өңүңе үч-дөрт нахар гойдумы? – Салых ене башыны ыраяр. – Бир ай бәри Махымың дәри-дерман ичип отураныны, дерманхана бараныны гөрдүңми? Я «пылан ерде пылан хили лукман бармыш, писмидан ерде эли гүйчли гудратлы киши бармыш» дийдими?

Салых мөлерип башыны ыраяр.

-- Ынха, Салыхҗан, мениң пирим-пыррылдагымың нетиҗеси шол! – дийип, Тайлак лах-лах гүлйәр. – Салыхҗан, мен Махымбикәниң гурсагына иңкис атдым, ол «Мүң бир дердим-кеселим билен, ялталыгым билен Салыха эҗир чекдирип йөрсем, Огулла дул ялы айярың бирем Салыхы какып гитсе, галан өмрүме гугарып ялңыз галарын» диен горкыны атдым…

Махым дүрли шербетлери, минерал сувлы межимәни гөтерип гелшине:

-- Иевериң, ичевериң, узын гүн ишләп арып аҗыгансыңыз – дийййәр.

Тайлак:

-- Махым, хей соңкы гүнлер Гапурлар айдым-саз эдип бизар петеңиңизи чыкарярмы? – дийип, гүлйәр. Махым:

-- Гапурлара бир бела-ха болды. Ики хепде бәри ичде-дашда гөрүнмесе нәме олар!

-- Оларыңам сесине сув сепен Тайлак тилкидир!

Салых мөлерип:

-- Нәдип?

-- Хах-хах-ха, Тайлак тилки лакамыны Дүнйәбазардан сатын аландыр өйдйәрмиң!... – ол Салыха йылгырып бакяр. – Салыхҗан,

хасаплап гөр, шу гүн бизиң җедел эденмизе лайык бир ай! Хах-хах-ха… Гелҗек базар гүни багыңы өлдүрип бизе зыяпат берйәсиң!

Үлпетлер гүлүшйәрлер

* * *

Салыхың оглы Җейхун дуйдансыз гелди. Дуйдансыз гелен уллакан багт гурсагына сыгмадык Махым эйменч гыгырып оглуны багрына басды. Эне-дә! Махым хем ярым яш аглаяр, хем шатлыгы йүрегине сыгман гүлйәр. Салых өзүнден хас сыратлы, хас гөрмегей, хас даяв, хас эденли оглуна йити назарыны салып:

-- Ашгабатдан гелдиңми? – дийип сорады. Җейхун баш атды. – Ене окува гирип билмедиңми? – Җейхун йылгырып ене баш атды. Салых гахарланды. – Көпей оглы, сен иңлис дилини бил, переӊ дилини бил, гел-гел инди окува гирип билмезмиң?

-- Кака…

-- Саңа өйленмеҗек болуп йөрите йыкылян адам диерлер!

Гүррүңи диңләп, оглуны сынлап дуран Махым «Вай, ене Җейхунҗан йыкылыпдыр! Вай-вай, оглум ене гириш экзаменинден йыкылыпдыр» дийип җайың ичинде гыгырып, бызбыдыклап хешелле какып йөр. Махым гынанан болуп гыгырса-да, ичинден бегенйәрди, себәби Җейхун дашары юрт фирмасында ишләнсоң айлык-гүнлүги чакыңдан кәнди. Салых аялының голундан тутуп:

-- Ай, акмак, оглуң экзаменден йыкылып гелйә, сен болса бегенип хешелле какып йөрсиң.

-- Вай, мен гынанҗыма гыгырып-багырып йөрүн-дә - дийип, ол зордан йүзүни эгшитди.

Махым яңадан:

-- Вай оглум окувдан йыкылайыпдыр – гыгырып ичде-дашда бегенип-гынанып айланып йөр.

Салых чынлакай гөрнүше гирип:

-- Окувдан йыкылан болсаң, инди сени өйәрис көпей оглы!

-- Кака, инди мени өериң!

Махым шок болды. Ол гөзлерини хөвлендирип Җейхуна дикан бакып:

-- О нәхили өериң? Окув нәме? Диплом нәме? – дийип, элевреди. Җейхуның чыныдыгыны йүзүнден аңан эне – Киме өерели? – дийип, горка сорады.

Җейхун дивардакы суратлара назарыны айлап, гошундан Меликәниң яглыга доланан портретини чыкарып:

-- Шол суратлары чекен гыза – дийип, портретиң яглыгыны айырып эҗесине узатды. Җейхун гызың суратыны сынлап, бегенчден толгунян какасына:

-- Кака, эҗе, дессине мени өериң! Мени фирмамыз дашары юрда окува иберйәр. Университете! Фирманың хасабына!

Җейхуның сөзлерини эшиден Салых оглуна мәхрем назарыны салып:

-- Анха, хакыкы огул болдуң! – дийип гуҗаклады…

* * *

Ики якасы тутлы овадан көче билен гелиналыҗы айдым-сазыны яңландырып, сувлунып баряр. Ловурдап дуран кырк-элли саны гелиналыҗы машының пенҗирелеринден атгулак яглыклар шемала ойнаяр. Үсти ачык узын иномаркада көрпеҗе Гапурлар саз чаляр. Сырач Гапур кә дикелип, голларыны херяна герип, кә отурып, сөйги айдымыны айдяр.

Гелиналыҗылар гайдып гелйәр. Үсти ачык иномаркада ак фаталы Мелике билен гара костюмлы Җейхун янашык отыр. Оларың өңи гуҗак-гуҗак гүл десселери…

«Дөвран бу гүн» айдымының клиби башлаяр:

Догды асманың зөхреси,
Чын ашыга дөвран бу гүн!
Галкынды түркмен дөвлети,
Аршдан ялкап Мөвлам бу гүн!

Көйтендагың овадан җүлгелери, багтыяр ашыклар гөркезилйәр. Айдым довам эдйәр.

Ханха, Дарайы дереде гүлли мейдандан Мелике салланып сейкин басып гелйәр. Җейхун алнында танс ойнаяр…

Ханха, ики ашык-магшук Көйтендагда часлы чайың кенарында отурып бири-бирине сув сепишйәр, олар гүлүшйәр, айдым яңланяр…

Ханха, олар леммер-леммер ак булут ялы бугарып ятан җүлгеден чыкып гелйәр. Җейхун айдым айдяр…

Ханха, олар геришлери ак гарлы Айрыбабада. Меликәниң голунда юкаҗык яглыгы еле галгаяр, Җейхун голларыны герип айдым айдяр…

Ханха, Җейхун билен Мелике ак гарлы геришде ковалашып, гар зыңышяр…

Ханха, Җейхун Меликәни гуҗагына алып, яңакларына гар ойкаяр…

Ханха, ашык-магшук гыйк гарашып, салланышып, сүлмирешип танс ойнаяр. Айдым яңланяр.

Ханха, ашык-магшук Көйтендагың бугарып ятан овадан көлүнде гоша гув ялы чүмүп-чыкып, сув сепишип ойнаяр. Айдым яңланяр…

Ханха, олар Умбардере шаглавугының янында бир-бириниң голундан тутуп дур. Шаглавугың гүнеш тайында әлемгошар ловурдаяр.

Җейхун айдым айдяр. Айдымың довамында Көйтендагың ёкарда саналан әхли гөзел ерлери гөркезилйәр.

СОҢЫ.